

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך זסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

בַּמִּים מִתַּחַת לְאָרֶץ: (ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פִּקְדָּ עֲוֹן אֲבֹתַי עַל בְּנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי:

ביאור שיטת הרמב"ם במה שאמרו חז"ל, שישראל שמענו אנכי ולא יהיה לך

(כ, ג) לא יהיה לך. הרמב"ם זכרונו לברכה, בספר המצוות, בלא

לנו משה מורשה (דברים לג, ד), תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום" ע"כ. הנה מפורש בדברי חז"ל שלא ד"לא יהיה לך" שמענו מפי הגבורה, ולפי חלוקת הדברות, היינו ששמענו פסוקים ב-ה, שהם הדברה של "לא יהיה לך". והשתא יש לתמוה על הרמב"ם, דלפי שיטתו פסוקים אלו כוללים ארבעה לאוין, לפי מנין חז"ל שמנו תרי"ג מצוות, ואם כן שמענו מה' חמשה מצוות, עשה אחת וארבעה לאוין, עשה דאנכי וארבעה לאוין הכלולים בלא יהיה, וכיון שיש רק תרי"ג מצוות, ושמענו חמשה מה' יתברך והשאר ממש, אם כן שמענו ממש רק תר"ח ולא תרי"א, וחז"ל אמרו ששמענו ממש תרי"א כמנין תורה, כדכתיב "תורה ציוה לנו משה", זה השגת הרמב"ם על הרמב"ם.

והמשך חכמה בא ליישב ולבאר שיטת הרמב"ם, כיון שחלילה לומר ששכח מאמר זה, כמו שכתב הרמב"ם "ולא זכר", שהרי הרמב"ם הביא מאמר זה שחז"ל אמרו ששמענו ממש, פעמים רבות. ועוד, שיטת הרמב"ם מוכרעת בכמה מקומות בש"ס, שמנו לאו נפרד לכל מה שמונה הרמב"ם. וכדי ליישב תמיהת הרמב"ם כתב המשך חכמה, דהרמב"ם הולך לשיטתו המבוארת במורה הנבוכים (חלק פרק לג), שמה שאמרו חז"ל שאנכי ולא יהיה לך שמענו מפי הגבורה, אין הכונה ששמענו תיבות אלו אנכי כו' ולא יהיה לך ממש, שרק משה רבינו שמע, אבל שמענו קול אלוקים, ולא פרטי הדברים, ומה שאמרו חז"ל שאנכי ולא יהיה שמענו, כוונתם שזה שיש אחד יחיד ומיוחד, וזה שאסור לעבוד לזולתו, שני יסודות אמונה אלו השיגו בעצמם, ומה שאפשר להשיג בעיון של מופת וחקירה, אין הבדל בין נביא ששומע מה', ובין המשיג במושכל, עיי' שם דברים נפלאים.

ואמר המשך חכמה, שהרמב"ם הולך בשיטה זו בכל מקום, הן ביד החזקה והן בפירושי המשניות. [ואף על פי שכתב הרמב"ם (יסודי התורה ח, ח) "וז"ל "ובמה האמינו בו [פירוש: במשה], במעמד הר סיני, שעיינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעים, משה משה לך אמור להן כך וכך, וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם, ונאמר, לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת, ומנין שמעמד הר סיני לכדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין

[לג]

(כ, ב-ה) - (ב - ג) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי: (ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר

¹ [לג] הנה עשרת הדברות המפורשות בכתובים (כ, א - יד) הם כדלהלן: א. אנכי. ב. לא יהיה לך. ג. לא תשא שם ה' לשוא. ד. שבת. ה. כיבוד אב ואם. ו. לא תרצח. ז. לא תנאף. ח. לא תגנוב. ט. לא תענה ברעך עד שקר. י. לא תחמוד. והנה, באיסור עבודה זרה יש בעשרת הדברות אריכות דברים, דכתיב (כ, ב-ה) - (ב - ג) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי: (ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בְּמִים מִתַּחַת לְאָרֶץ: (ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פִּקְדָּ עֲוֹן אֲבֹתַי עַל בְּנֵים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי.

והנה הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה, א-ב, ד, ה), מנה ארבעה לאוין באיסור עבודה זרה המפורשים בעשרת הדברות: א. לא יהיה לך (פסוק ב), והוא שאסור להאמין לזולתו יתברך (לא תעשה, א). ב. לא תעשה לך כו' (פסוק ד), שאסור לעשות עבודה זרה, אפילו שאחר יעבדם, (לא תעשה ב), ג. לא תשתחוה (פסוק ה), והוא שאסור להשתחוות לעבודה זרה ואפילו אין זו דרכה לעבודה בכך (לא תעשה ה). ד. לא תעבדם (פסוק ה) והוא שאסור לעבוד עבודה זרה כדרכה, אפילו אינו מארבע עבודות של השתחוה זביחה קיטור וניסוך (לא תעשה ו).

והקשה בספר מעין החכמה על הרמב"ם, הרי מפורש בתורה שרק עשרה דברות יש, כדכתיב (דברים י, ד) "וַיִּכְתֹּב עַל הַלְחָת פְּמֻכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֶת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּהָר סֵינַי בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֶם ה' אֱלֹהֵי". ומבאר המשך חכמה דאין זו קושיא על דברי הרמב"ם, דה' יתברך מונה את כל ארבעה לאוין של עבודה זרה כלאו אחד, ודיברה אחת בעשרת הדברות, אבל במנין סך תרי"ג מצוות שמנו חכמינו זכרונו לברכה במכות (כד, א), חילקו את איסור עבודה זרה לארבעה לאוין, המפורשים בעשרת הדברות. זה שיטת הרמב"ם.

והשיג הרמב"ם בספר המצוות על הרמב"ם, דהנה אמרו חז"ל (מכות כג, ב-כד, א) "דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא: מאי קרא, תורה צוה

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(דברים י, ד) את עשרת הדברים כו', היינו דכל מצות האמורים בעבודה זרה, אחת המה, אבל הכא (מכות, שם) קרא דריש, תורה צוה לנו משה, היינו כמנין תורה, תרי"א, אם כן מוכח דלא יהיה לך אינו רק מצוה אחת פרטית, [ודברי הרב מעין החכמה אינם צודקים כמוכח]. אולם חלילה לרבינו שיעלם ממנו המאמר השגור בפיו, רק רבינו אזיל בשיטתו בספרו המורה חלק ב (פרק לג) בביאור ארוך מוכרח מכל שיטות רבותינו בעל התלמוד, דישראל לא שמעו רק קול אלקים בלבד, ולא פרטי הדברים, ופירוש אנכי

תעשה דלא יהיה לך (ל"ת מצוה א), מנה ארבע אזהרות, לא תעשה לך פסל (ל"ת מצוה ב), לא תשתחוה להם (ל"ת מצוה ה), לא תעבדם (ל"ת מצוה ו). ובאמת, כי דבריו מוכרעים בכמה מקומות בסוגיית הש"ס, אולם רמב"ן השיב (השגות הרמב"ן לספר המצוות, ל"ת ה), אם כן שמעו מפי הגבורה חמשה מצוות, ומפי משה תר"ח, וכבר ביארו החכמים (מכות כד, א) ששמעו מפי משה תורה, היינו תרי"א, ושתים מפי הגבורה, והרב כותב זה כמה פעמים, ואינו נזכר. ופירוש דבריו, זאלו מה דנאמר

והטעם שהרמב"ן לא מיישב כך בפשיטות את שיטת הרמב"ם, כיון שזה אינו נכון, שבמדרש, בכמה מקומות מבואר, ששמעו את כל הדיבור של "לא יהיה לך", והיינו את כל הפסוקים, ובהם יש ארבעה לאוין לשיטת הרמב"ם, דזה לשון מדרש רבה (דברים, דברים, יא) "כך בשעה שנתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, נתן להם שמנה דברות על ידי משה, ונתן להם שני דברות מפיו" ע"כ. ועוד, דהרמב"ן כתב (שמות כ, ז), שלשון שני הדברות הראשונות, מוכח שהם נאמרו מה' לישראל, כי נאמרו בלשון נוכח כמדבר אל ישראל ושאר הדברות בלשון נסתר שמשם מדבר לישראל. וז"ל הרמב"ן (שמות כ, ז) "והנה לשון הכתוב הזה את שם ה' אלהיך, כאלו משה ידבר, וכן בכל הדברות אחרי כן, ובשנים הפסוקים הראשונים השם ידבר אנכי, אשר הוצאתיך, על פני, כי אנכי, לאוהבי ולשומרי מצותי. ומפני זה אמרו רבותינו ז"ל (מכות כד א) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שהם עיקר הכל".

וראוי לעיין בלשון הרמב"ן (שם) המוכח גם כן בעבודת הקודש שהיא יסוד גודל באמונה, וז"ל: "ואני אפרש לך קבלת רבותינו. בודאי שכל עשרת הדברות שמעו כל ישראל מפי אלהים כפשוטו של כתוב, אבל בשני הדברות הראשונות היו שומעים הדבור ומבינים אותו ממנו כאשר יבין אותם משה, ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר האדון אל עבדו, כמו שהזכרתי. ומכאן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו, ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו ממש. וכך הם מפרשים משה ידבר והאלהים יענו בקול (לעיל יט ט). ועל כן היו בהם דברי ה' עם משה שיאמר להם כן. והכונה היתה בזה כדי שיהיו כלם נביאים באמונת ה' ובאיסור ע"ז, כאשר פירשתי (שם ט), לפי שהם העיקר לכל התורה והמצוות, כמו שאמר הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים (דברים ד י). אבל בשאר הדברות יקבלו מפי משה ביאורן עם שמיעתם קול הדברים, ובשאר המצוות יאמינו במשה בכל" עכ"ל.

בו דופי, שנאמר, הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה "עכ"ל הרמב"ם, צריך לפרש דהכונה על הקול ולא דיבור ממש. אבל הוא דוחק גדול מאוד. וצ"ע].

ועל פי זה יתבאר היטב הכל, דבאמת כמנין חז"ל יש ארבעה לאוין בדיבור של "לא יהיה לך כו'", אבל אנו לא שמענו אף אחת מהם, אלא השגנו במופת ובמושכל, אנכי ולא יהיה לך באופן כללי, לכן אמרו שקבלנו ממש תרי"א מצוות, שאף על פי שבעשרת הדברות, הדיבור של "לא יהיה לך" כולל ארבעה לאוין זה, זה רק למשה ששמע פרטי הדברים, אבל אנו ששמענו רק קול אלוקים, השגנו רק את המושג שלא להאמין לאלוה אחר, ולא את פרטי הלאוין, לכן אין זה נחשב ששמענו ארבעה לאוין אלא אחד. ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

והרב המקובל רבי מאיר אבן גבאי, בספר עבודת הקודש, בחלק סתרי תורה פרק לג, האריך לסתור את כל דברי הרמב"ם, ומוכיח שישראל שמעו ממש את עשרת הדברות. והמשך חכמה לא בא אלא ליישב את שיטת הרמב"ם בספר המצוות שהולך לשיטתו בספר המורה, ולא בא להכריע כדבריו, להפך, ציוה המשך חכמה לעיין שם בדברי עבודת הקודש, שסתור את דברי הרמב"ם.

ובמגלת אסתר (לא תעשה ה), מיישב השגת הרמב"ן על הרמב"ם, וכתב, שאף על פי שיש ארבעה לאוין על איסור עבודה זרה בדיבור אחד של הדברות, מכל מקום, לא שמעו ישראל את כל הפסוקים הללו של כל הדיבור, אלא שמעו רק את פסוק ב' "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ולפי זה לא קשה מידי על הרמב"ם, דאף על פי שיש ארבעה לאוין בעבודה זרה בדיבור של לא יהיה לך, מכל מקום, ישראל לא שמעו מה' רק הפסוק של לא יהיה לך.

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מדבר על עצמו ולא תעבדם כי אנכי ה' אלקיך כו', מה שאין כן בדברות האחרונות [ועיין בדברי רמב"ן (שמות כ, ז) שהובא בספר עבודת הקודש לרבי מאיר בן גבאי, שם (חלק סתרי תורה, פרק לג)] ודו"ק בכל זה?²

[לד]

(כ, ה) לא תשתַחֲוּהוּ לְהֵם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פְּקֹד עֹון אֲבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי:

ביאור שינוי הלשון בין כאן לפ' כי תשא

(כ, ה) פוקד עון אבות על שלשים. במכילתא³ (יתרו ו, ו), בזמן

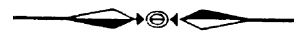
במכילתא (יתרו, מסכתא דבחדש פרשה ו) וז"ל "פוקד עון אבות על בנים. בזמן שאינן מסורגין, הא כיצד רשע בן רשע בן רשע; רבי נתן אומר, קוצץ בן קוצץ בן קוצץ. כיון ששמע משה את הדבר הזה, (שמות לד ח) ויקד ארצה וישתחו. אמר, חס ושלום, אין בישראל רשע בן רשע בן רשע" עכ"ל. ודברי המכילתא אין להם ביאור. ונתקשו בו מאוד מפרשי המכילתא.

ומבאר המשך חכמה [דהנה בברכות (ז, א) אמרו, דפוקד עוון אבות על בנים, הוא רק כשאוחזין הבנים במעשה אבותם, אבל אם אין עושים מעשה אבותם אין הקב"ה פוקד עליהם עוון אבותם]. דהמכילתא בא ליישב, מדוע בפרשת כי תשא כתיב (לד, ז-ח) — "(ז) נָצַר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נָשָׂא עֹון וְפָשַׁע וְחִטָּאָה וְנִקְיָה לֹא יִנְקֶה פְּקֹד עֹון אֲבוֹת עַל בְּנֵים וְעַל בְּנֵי בְנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים: (ח) וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדַּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ", וכאן בפרשת יתרו לא כתוב ויקד משה. ועוד, על מה שמח ששמע שה' פוקד עון אבות על בנים. ומבאר המכילתא, דכשאר ה' בפרשת יתרו פוקד עון אבות, אפשר, שדי בזה שהבן, או בן הבן, או בן בן הבן, רשע, יענש על מעשה אביו, או זקנו, או אבי זקנו, דכך פשט הכתוב, פוקד עון אבות על בנים, היינו אם הם רשעים, על שלישים היינו אם בן הבן רשע, אפילו שאביו צדיק, או על רבעים, אם בן הבן רשע, ואביו ואבי אביו צדיק, יענש על עון אבי אביו, לכן לא שמח משה.

אבל בפרשת כי תשא, יש יתור לשון, דכתיב פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים, דהיינו דור שלישי, אם כן מהו שחוזר ואומר על שלישים, והא כתיב שלישים לפני כן, דבני בנים הרי הם שלישים, אלא שמע מינא, דבא הכתוב לומר, שכדי שיענש הבן במעשה האב, לא די בזה שהוא רשע, ואביו היה רשע, או רק אבי אביו, אלא צריך שיהיו משולשים בחטא, והיינו "על

ולא יהיה מפי הגבורה שמענום, היינו, מצד גבורת המופת, כי שני שרשים אלו, מציאות השם יתברך והיותו אחד, אמנם יושגו במופת, וכל מה שיוודע במופת משפט הנביא, וכל מה שידענו בו, שוה, עיין שם. [והרב המקובל בעל עבודת הקודש, העריך בסתירות דבריו, בחלק סתרי תורה, פרק לג, עיין שם]. הרי מהרה סר מאתו קושיית הרמב"ן, כי דרכו נשגבה, וכבר אמרתי כי דברי רבינו בכל ספריו, ביד, במורה ובפירוש המשניות, רוח אחת בהם. אולם מה שכתב המגילת אסתר (לא תעשה ה'), דילמא לא אמרו רק לא יהיה לך, מלבד שמוכח ממדרשות (דברים רבה, דברים, יא), דקאמר שבשני דברות ראשונים כו', עוד דעת רמב"ן זכרונו לברכה, דמכתובים גופיה מוכח כן, שמדבר בלשון

² תמצית דבריו: שיטת הרמב"ם בספר המצוות, שבפסוקים של דיבור לא יהיה לך כו', יש ארבעה לאוין: לא להאמין באלוה אחר, לא לעשות פסל, לא לעבוד עבודה זרה באחד מעבודות שבמקדש, ולא לעבוד עבודה זרה שדרכה בכך. והקשה הרמב"ן על דבריו, דאמרו חז"ל על הפסוק "תור"ה ציוה לנו משה", שמשה נתן לנו תרי"א מצוות, כמנין תור"ה, ושני מצוות שמענו מה', אנכי ולא יהיה לך. ולפי הרמב"ם, שדיבור לא יהיה לך יש בו ארבעה לאוין, אם כן שמענו מה' חמשה מצוות, אנכי וארבעה לאוין, וממשה שמענו רק תר"ח מתוך תרי"ג. ומתרץ המשך חכמה, דהרמב"ם לשיטתו במורה נבוכים, שישראל לא שמעו תיבות "אנכי ולא יהיה לך", אלא השיגו במושכל שיש אלוה אחד יחיד ומיוחד, והשיגו במושכל שלא לעבוד לאחר, ולזה נתכוונו חז"ל, ששני מצוות אלו השכילו שלא על ידי משה רבינו ע"ה, אלא מעצמם, כי מה ששיג האדם במושכל, הוא שוה לנביא שמסר לו הקבלה, ומה שכתב הרמב"ם שיש ארבעה לאוין, הוא רק למשה, ששמע התיבות והפסוקים, לכן באמת מה' קבלנו רק שני מצוות, אנכי ולא יהיה לך.

[לד]

³ [לד] על הפסוק (כ, ה) "לא תשתַחֲוּהוּ לְהֵם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פְּקֹד עֹון אֲבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים לְשָׁנָאִי", איתא

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

כפליה רחמנא, על כרחך, להורות, זכל השלושה המה רשעים,
ולכן שמח משה, שאין בהם חוט משולש ברשע, ודו"ק⁴.

[לה]

(כ, ו) וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֹהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי:

מ"י נקרא "אוהבי" ומי נקרא "שומרי מצוותי"

(כ, ו) לאוהבי ולשומרי מצותי. במכילתא⁵ (שם ח, יב), לאוהבי זה

שהם אינן מסורגים, הא כיצד, רשע בן רשע בן רשע כו', כיון
שמע משה את הדבר הזה, ויקד כו', אמר, חס וחלילה, אין בהן
רשע בן רשע בן רשע. פירוש, דביתרו נאמר, פוקד עון אבות על
בנים על שלשים על רבעים כו', ואם כן נוכל לפרש, שדור שלישי
בעצמו רשע, אף על פי שאביו הוא צדיק, אבל בפרשת תשא
(שמות, לד, ז), נאמר, פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על
שלשים כו', אם כן, כיון דכתיב בני בנים, היינו שלשים, ולמאי

והזקנים". ע"כ. היה קשה למכילתא, דאין לפרש שאוהבי אלו אוהבי ה',
ושומרי מצותי, שלא הגיעו לדרגת אהבת ה', דבודאי שומרי מצותי היינו
בעושה מאהבה את מצוות ה', דאם התורה מעידה עליהם שהם שומרי
מצותי, היינו שומרי מצוות כראוי, מאהבה, שזה עיקר עבודת ה', אם כן
מהו כפל הלשון "אוהבי ושומרי מצותי", היינו הך, לזה מפרש המכילתא
דהם שני ענינים, אוהבי, הוא אברהם וכיוצא בו, ושומרי מצותי הם
הנביאים והזקנים. וצריך ביאור, מדוע אברהם נקרא אוהבי, וזקנים ונביאים
נקראים שומרי מצותי. וכי נביאים וזקנים אינם אוהבי ה', וכי אברהם אינו
שומר מצותי, והא תנן בקידושין (פב, א) דאברהם אבינו קיים כל התורה
כולה, וכן הוא ביומא (כד, א).

ולכאורה דברי המכילתא כפשוטו, שאברהם שלא היה חייב אלא בז' מצוות
בני נח, וקיים כל התורה, נקרא אברהם "אוהבי", שקיים את התורה מאהבה
ולא ממצווה, וכן כיוצא בו, כל גוי שמקיים מאהבה ואינו חייב, אבל נביאים
וזקנים נקראים "שומרי מצותי", כי חייבים בקיום התורה.

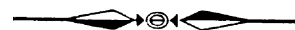
אבל אי אפשר לפרש כן. דתואר "אוהבי" הוא הרבה יותר גדול מ"שומרי
מצותי", דהאברהם היא המדרגה הגדולה ביותר. והנה אמרו חז"ל (קידושין
לא, א) גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, לפיכך, אי
אפשר לפרש כפשוטו שקראו חז"ל לאברהם אוהבי בגלל שמקיים התורה
שאינו מצווה ועושה, ולנביאים הזקנים "שומרי מצותי" שמקיימים
שמצווים ועושים.

לפיכך מבאר המשך חכמה דכונת המכילתא על ענין קידוש ה', והיא
האהבה, על דרך הכתוב (דברים ו, ה) "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ
וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ", ודרשו חז"ל (ברכות סא, ב) דהיינו אפילו נוטל
את נפשו וכמעשה דרבי עקיבא שם. ואוהבי, הם אלו שמסרו נפשם על
קדושת ה' כאברהם אבינו, שנתנהו בכבשן האש על קידוש ה', כדאיתא
בפרקי דרבי אליעזר (פרק כו), ומה שאמרו "וכיוצא בו", היינו שאר צדיקים
שמתו על קידוש ה', הם אוהבי, אבל שומרי מצותי הם הנביאים והזקנים

שלישים", כלומר הכתוב בא לפרש, דהא דכתיב "על בנים ובני בנים" אין
הכונה בנים, או בני בנים, אלא הכונה, בנים רשעים, וגם בני בנים רשעים,
והיינו משולשים בחטא, ואז כששמע זאת משה שמח, כיון שאין בישראל
שלושה דורות של רשעים, אב בנו ובן בנו.

ולשון סירוגין הוא דבר שאין לו רציפות (כבא קמא לז, א. ובהרבה מקומות
בש"ס), וזה הפירוש המכילתא, "שהם אינן מסורגים", כלומר הא דכתיב
כאן ביתרו "עֵזְרָא אֶבְתַּעַל בְּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים", אל תאמר שאפילו
אם הבן רשע, ואביו צדיק, יענש על עון אביו, אלא דוקא בזמן שהם
אינם מסורגים, שהם בן אחר בן שלושה דורות רשעים, וכששמע משה זאת,
והיינו בפרשת כי תשא, מהכתוב מיותר "שלישים", אז ויקד ארצה וישתחו.

⁴ תמצית דבריו: בפרשת כי תשא כתוב "על בנים ועל בני בנים
ועל שלשים", וכאן לא כתוב "על בני בנים". ומבאר המשך חכמה
על פי ביאורו במכילתא, דכיון שאין ה' מעניש על עון אבות רק
אם אם הבן מחזיק במעשה אביו, לפיכך, בפ' כי תשא כופל
הכתוב ואומר "על שלישים", דהוא מיותר, דעל בני בנים הם
שלישים, ללמד, שלא יענש אלא אם כן הם שלושה דורות של
רשעים, רשע בן רשע בן רשע. וזה הפירוש "על שלישים", שזה
שאמרנו "על בני בנים", היינו שגם בני בנים רשעים, שהם
משולשים. ובפ' כי תשא הוא פירוש לכתוב כאן בפ' יתרו, לכן
שמח משה בפ' כי תשא, דכתיב לאחר מכן, ויקוד וישתחו.

[לה]

⁵ [לה] על הפסוק (כ, ו) "וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים לְאֹהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי" איתא
במכילתא (מסכתא דבחדש פרשה ו) וז"ל "לאוהבי ולשומרי מצותי.
לאוהבי, זה אברהם אבינו וכיוצא בו; ולשומרי מצותי, אלו הנביאים

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[לו]

(ז, כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא פי לא ינקה ה' את אֲשֶׁר
ישא את שמו לשוא:

מנין שלוקה על שבועת שוא

(כ, ז) לא תשא. במכילתא⁷ (פרשה ז, א) כך תהא פטורה מן

מצוותי.

והשתא לא קשה מידי, הרי גדול המצווה ועושה ממיש אינו מצווה ועושה,
דלענין קידוש ה' הוא להפך, שמי שאינו מצווה ועושה, ומוסר נפשו על
קדושת ה', מדרגתו גבוהה יותר מהמצווה ועושה. והטעם בזה, כיון
שבאמת, עבודה זרה היא ממצוות שבע מצוות בני נח, אלא שאינו חייב
בקידוש ה', לכן הוא כמצווה ועושה, שהשטן מקטרג שלא לעשותו, וכל
הטעמים שאמרו שבגדול המצווה ועושה, שייך גם בכך נח במצוות שחייב
בהם, לכן הוא גדול ממי שחייב בקידוש ה'. ולכן נקרא רק אברהם אוהבי,
ונביאים וזקנים שומרי מצוותי, זה ביאור המכילתא, בס"ד]

⁶ **תמצית דבריו: מבואר במכילתא, ד"אוהבי" הוא אברהם וכיוצא
בו, ו"שומרי מצוותי" הם נביאים וזקנים. ואי אפשר לפרש כונת
המכילתא כפשוטו, דאברהם קיים את התורה רק מהאבה, כי
היה פטור מקיום המצוות, וזקנים ונביאים נקראים "שומרי
מצוותי" כי חייבים במצוות. דדרגת אהבה גדולה מדרגת שומרי
מצוותי, וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. ומפרש
המשך חכמה, דאיירי לענין קידוש ה' על עבודה זרה, שבני
מצווים עליה, אבל לא מצווין למות על קידוש ה' בשביל עבודה
זרה, ולכן, בן נח שמצווה על עבודה זרה ומת על קידוש ה', דרגתו
גדולה יותר, ולכן נקרא אברהם אוהבי, כי מסר נפשו למות על
קידוש ה', ולא היה חייב במצוות קידוש ה', אבל נביאים וזקנים,
אף על פי שבכל רגע רוצים להרג על קידוש ה', הם רק בגדר
שומרי מצוותי, כי מצווין על קידוש ה'.**

[לו]

⁷ על הפסוק (כ, ז) "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא פי לא ינקה ה' את

אברהם אבינו וכיוצא בו, ולשומרי מצוותי אלו הנביאים והזקנים.
פירוש, שאברהם היה בן נח, ולא היה מצווה על קידוש השם,
כמו דמסיק בסוף בן סורר ומורה (סנהדרין עד, ב), ומצד אהבה
עשה, מה שאינו מצווה, אבל הנביאים והזקנים היו מצווין על זה,
לכן הם שומרי מצוותי, ופשוט⁶.

שלא מסרו נפשם על קדושת ה', זה לכאורה פשט המכילתא.

אבל יש להקשות טובא על זה, דללא ספק, מי שבאמת רוצה שיטלו את
נפשו על קדושת ה', כמו שאמרו בש"ס (ברכות סא, ב) על רבי עקיבא
"בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים
את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו
תלמידיו: רבינו, עד כאן, אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל
נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו
שבא לידי לא אקיימנו, היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד", ע"כ,
הנה גם אם לא היה רבי עקיבא נהרג על קדושת ה' היה נקרא אוהבי, שהרי
בכל רגע היה מצטער להרג על קדושת ה', והיא מדרגת הנביאים והזקנים,
אם מה בכך שלא מתו ממש על קדושת ה', והרי בכל רגע ורגע הם מוסרים
נפשם על קדושת ה', ולמה לא יקראו הנביאים והזקנים, אוהבי.

ומבאר המשך חכמה, דהנה, לקדש את שם ה' ולמות על קידוש ה', היא
ממצוות התורה, שחייב ישראל למות על קידוש ה' על ג' עבירות, או בגזרת
שמד בפרהסיא, כדאיתא בסנהדרין (עד, א), אבל אברהם אבינו לא היה
חייב למות על קידוש ה' אפילו על עבודה זרה שהיא מז' מצוות בני נח
(סנהדרין נו, א), דבן נח אינו חייב במצוות קידוש ה', אפילו על מצוות
שחייב בהם, כדאיתא בסנהדרין (עד, ב), [עייין שם בסוגיא, ודברי המשך
חכמה הם על פי גירסת הרמב"ם (מלכים י, ב עיין בכסף משנה)], ומה
שמסר אברהם נפשו על קידוש ה' שלא לעבוד עבודה זרה, היה רק מאהבת
ה' בלבד, ולא כדי לשמור מצוות ה' של קידוש ה', כי לא היה חייב במצוות
קידוש ה'.

וזה כונת המכילתא, שאברהם אבינו, שלא היה חייב במצוות קידוש ה',
וכיוצא בו, אלו שהם גויים שאינם חייבים במצוות קידוש ה', או בישראל
באופן שאינו חייב לעשות קידוש ה', ומותר לעשות, הם אוהבי, כי עושים
רק מאהבה בלבד, ולא כדי לקיים מצוות קידוש ה', אבל הנביאים והזקנים
שחייבים לקדש את ה', ולמסור נפשם, אינם נקראים אוהבי, אלא שומרי

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[לז]

(כ, ז) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא פי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא:

מדוע כתוב יתור לשון "את אשר ישא את שמו לשוא"

(כ, ז) כי לא ינקה ה' אשר ישא את שמו לשוא. יתכן, דלפסקא

בשבועת שוא, והא שבועת שוא הוא לאו שאין בו מעשה. דבשלמא בשבועת ביטוי יש אופנים שיש מעשה, כגון נשבע שלא לאכול, ואכל, אבל שבועת שוא לעולם אין בו מעשה.

ומבאר המשך חכמה, דהוא מבואר בירושלמי (שבועות ג, י) לפי ריש לקיש מדכתיב (דברים כח, נח) "אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הפתכים בפסוק הזה ליראה את השם הנקבד והנורא הזה את ה' אלהיך", ומי שנשבע לשקר אינו ירא את ה', ועל זה כתיב (שם, כח, נט) והפלא ה' את מפתך, מלמד שחייב מלקות. ובתמורה (ג, ב) למדוה ממקום אחר, דכתיב "ה" כפול בפסוק זה, ללמד, שדוקא ה' אינו מנקה, אבל בית דין מנקה על ידי מכות, מלמד שהנשבע לשוא לוקה. [ולשון המשך חכמה "ומפיק" קשה, ואולי צריך להיות "מפיק". ומכל מקום קשה, שאין זה גזרה שוה, אלא יתור לשון. ובכלל, לא זכיתי להבין את דברי המשך חכמה מדוע הקדים את הירושלמי לבבלי, ומה מחדש בזה, וצ"ע].

⁸ תמצית דבריו: המקור שלוקה על שבועת שוא אפילו שאין בו מעשה, מבואר בירושלמי, מדכתיב (דברים כח, נח) "אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הפתכים בפסוק הזה ליראה את השם הנקבד והנורא הזה את ה' אלהיך", ומי שנשבע לשקר אינו ירא את ה', ועל זה כתיב (שם, כח, נט) והפלא ה' את מפתך, מלמד שחייב מלקות. ובתמורה (ג, ב) למדוה ממקום אחר, דכתיב "ה" כפול בפסוק זה, ללמד, שדוקא ה' אינו מנקה, אבל בית דין מנקה על ידי מכות, מלמד שהנשבע לשוא לוקה.

[לז]

⁹ על הפסוק (כ, ז) "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא פי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא", יש לדקדק, מהו יתור הלשון "את אשר ישא

המכות, תלמוד לומר את שם ה'. פירוש, דנפקא לן מלקות מקרא (דברים כח, נח-נט) ליראה את השם ה' אלקיך כו' והפליא את מכותיך, כמו דדריש בירושלמי שבועות פרק ג, י ובתמורה דף ג, ב ומפיק מגזירה שוה, את שם, להורות דלוקה ודו"ק, עיין שם⁸.

אשר ישא את שמו לשוא", איתא במכילתא [על פי גירסת הגר"א] (יתרו, מסכתא דבחדש, פרשה ז, א) וז"ל "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. אף שבועת שוא היתה בכלל ולא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא יט, יב), והרי הכתוב מוציאה מכללה, ופוטרה מקרבן, שנאמר (ויקרא ה, ד) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו', יכול כשם שהיא פטורה מן הקרבן, כך תהא פטורה מן המכות, תלמוד לומר, לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה, מכלל קרבן יצאת, מכלל מכות לא יצאת". ע"כ.

פירושו: איתא בשבועות (כו, ב. כט, א) שישנם שני סוגי שבועות, שבועות ביטוי ושבועות שוא. שבועת ביטוי הוא שנשבע שיעשה דבר, או שלא יעשה, ולא קיים את דבריו. ושבועת שוא, הוא שנשבע לשנות את הדבר הידוע, כגון נשבע על איש שהוא אשה. [ויש הרבה אריכות דברים בזה, ואין כאן המקום]. והנה כל לאו שבתורה לוקה במזיד ומביא קרבן חטאת בשוגג, והנה בפרשת קרבן עולה ויורד כתיב "או נפש פי תשבע לבטא בשפתים: להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה", בא הכתוב ללמד, שהנשבע לשקר להרע או להטיב, אינו מביא קרבן חטאת, אלא קרבן אשם עולה ויורד, כמבואר בפרשה זו. והלשון להרע או להטיב הוא שבועת ביטוי ולא שבועת שוא, ואומר הכתוב, שבשגגה מביא קרבן אשם עולה ויורד, ובמזיד נשאר דינו שחייב מלקות.

ונשאר לבאר מה הדין בשבועת שוא. ואומר המכילתא, דכיון שלא (יט, יב) "ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה'", כולל כל שבועת שקר, בין שבועת ביטוי ובין שבועת שוא, והוציא הכתוב ומפרש בקרבן עולה ויורד שרק שבועת ביטוי בקרבן עולה ויורד, מכלל שבועת שוא פטור לגמרי מקרבן. אם כן יש לומר, שכיון שהוציא הכתוב שבועת שוא לפוטרו מקרבן, הוא הדין דפטור ממלקות, תלמוד לומר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה, היינו שה' לא ינקה החוטא שנשבע לשוא על ידי קרבן, אבל ינקה על ידי מכות, זה פשט המכילתא.

והשתא יש לדקדק על דברי המכילתא, מנין פשיטא ליה שיש מלקות

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך זסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אָת שְׁמוֹ לְשָׂא, דִּי לַכְּתוּב כִּי לֹא יִקְנֵה ה'.

ומבאר המשך חכמה, דכפל הלשון בא ללמד, שאפילו נשבע שלא לעבור על המצוה הוי שבועת שוא ולוקה. דהנה הריטב"א בהלכותיו על הלכות רב אלפס בנדרים (ה, א מדפי הרי"ף), כתב ג' כללים מתי הוי שבועת שוא, ובכלל ג' כתב וז"ל "והענין הג', כל מי שנשבע שבועה שאינה חלה, כגון שנשבע לבטל את המצוה, הן לבטל מצות עשה בפרט, הן לבטל מצות לא תעשה אפילו בכלל כו', וכן הנשבע שלא יאכל נבלה וכיוצא בה מדברים האסורים, דלא חיילא עליה שבועה, מפני שכבר הוא נשבע ועומד, לוקה משום שבועת שוא" עכ"ל הריטב"א. ויש לדקדק, מדוע לוקה משום שבועת שוא, הא אמרינן בנדרים (ז, ב - ח, ב) "אמר רב גידל אמר רב, מנין שנשבעין לקיים את המצוה, שנאמר (ק"ט, קו): נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך. והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, אלא הא קמ"ל, דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה" ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (שבועות יא, י"א) "ומותר לאדם להשבע על המצוה לעשותה, כדי לזרז את עצמו, ואף על פי שהוא מושבע עליה מהר סיני, שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך".

ומבאר המשך חכמה, דסובר הריטב"א, שיש לחלק בין מצוה בקום עשה למצוה בשב ואל תעשה, דדוקא בקום ועשה התירה תורה להשבע, וכדברי דוד "נשבעתי ואקיימה", היינו קום עשה, אבל שלא לעבור על מצוה, הוי שבועת שוא וזהו שיטת הריטב"א. ועל פי שיטתו יש לומר, דלכן ייתר הכתוב הלשון "כי לא ישא כו'", ללמד, שאפילו נשבע שלא לעבור על מצוות ה', גם הוי שבועת שוא, ולא ישא ה' גם על זה מי שישא את שמו לשוא.

ועל פי ביאור שיטת הריטב"א יתיישב עוד דבר נפלא, דהנה בשמואל-א-פרק ל כתוב, שכשבא עמלק לצקלג, אחת מערי ישראל בנגב, ושרפה באש ושבה את כל נשות ישראל, יצא דוד למחמה בעמלק, ובדרכו להלחם בעמלק מצא נער מצרי עבד לעמלק, וביקשו לומר לו היכן עמלק, וביקש הנער שדוד ישבע לו שלא יחזירו לעמלק, דכתיב "ל, יג-טז) — (יג) וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד לְמִי אֵתָהּ וְאִי מִזֶּה אֵתָהּ וַיֹּאמֶר נַעַר מִצְרַיִם אֲנִי עֶבֶד לְאִישׁ עַמְלֵקִי וַיַּעֲזֹבֵנִי אֲדֹנָי כִּי חָלִיתִי הַיּוֹם שְׂלֹשָׁה: (יד) אֲנַחְנוּ פָּשְׁטָנוּ נֶגֶב הַבְּרָתִי וְעַל אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְעַל נֶגֶב כָּלֵב וְאֵת צִקְלָג שְׂרָפְנוּ בְּאֵשׁ: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד הַתּוֹרְדָנִי אַל הַגְּדוּד הַזֶּה וַיֹּאמֶר הַשְּׂבָעָה לִּי בְּאַלְהִים אִם תְּמִיתֵנִי וְאִם תִּסְגְּרֵנִי בְּיַד אֲדֹנָי וְאוֹרְדָךְ אַל הַגְּדוּד הַזֶּה: (טז) וַיִּרְדֵּהוּ וַהֲהֵה נְטֹשִׁים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ אֲקָלִים וְשֵׁתִים וְחֻגְגִים כָּלֵל הַשְּׂלָל הַגְּדוּל אֲשֶׁר לָקְחוּ מֵאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּמֵאָרֶץ יְהוּדָה".

והנה כשתדקדק בלשון הכתוב, תראה, שלא נשבע לו דוד, והצליח בערמה

להוציא ממנו את מקום עמלק. וצריך טעם, מדוע לא נשבע לו דוד. ולכאורה היה אפשר לומר, שהוא שבועת שלא, דבלאו הכי אסור להסגירו, דכתיב (דברים כג, טז) "לא תסגיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנְצֵל אֵלָיֶךָ מֵעַם אֲדֹנָיו", אבל זה אינו נכון, דכבר פירשו חז"ל (גיטין מה, א) דאיירי בעבד של ישראל בחוצה לארץ שברח לארץ ישראל שלא להסגירו, וכן כתב הרמב"ם (עבדים ח, ח'), אם כן היה דוד מותר להסגירו, ויכול להשבע לו שלא להחזירו, שאין זה נשבע על המצוה.

אבל הטעם שלא נשבע לו, כיון שמצוה מהתורה למחות את זכר עמלק (דברים כה, ט), ומפורש בשמואל-א, מה היא המצוה, כשצויה שמואל את שאול למחות את זכר עמלק, דכתיב "טו), ב-ג) פה אָמַר ה' צְבָאוֹת פְּקֹדֵתִי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּלֶךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדֶרֶךְ בְּעַלְתּוֹ מִמִּצְרַיִם: (ג) עֲתָה לָךְ וְהִפְתָּה אֶת עִמָּלֶךְ וְהִתְרַמְתָּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַמֵּל עָלָיו וְהִמַּתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעַלְל וְעַד יוֹנֵק מִשׁוּר וְעַד שֶׁה מִמְּגַל וְעַד חֲמוֹר: " ע"כ, הנה מפורש, שחייבים למחות כל אשר לו ואפילו בהמותיו, וכל שכן עבדיו ושפחותיו, כיון דהמצוה היא שלא להשאיר לו זכר.

והנה עבד עמלקי שברח, אין מצוה לאבדו, שהרי ברח מאדונו, אבל דוקא אם הוא בעצמו אינו מעם עמלק, וכגון כאן שהיה עבד מצרי. אבל מצוה על ישראל שלא להחזירו לאדונו, מקל וחומר, דאם מצוה לאבד עבדיו שאצל עמלק, קל וחומר שאין להשיב לו את העבד, אם כן היה דוד מצוה ועומד שלא להשיב לו את העבד, לכן לא נשבע לו דוד שלא להשיבו לאדונו, כי היא שבועת שוא. אבל יש להקשות, והרי אמרו בנדרים שמותר להשבע לקיים מצוה לזרוזי נפשיה, אם כן מדוע לא נשבע שלא להשיבו לאדונו לקיים המצוה של למחות זרע עמלק.

אבל לפי שיטת הריטב"א שלא התירה תורה להשבע על המצוות אלא כדי לקיים מצות עשה, ולא כדי שלא לעבור על לא תעשה, הוי שבועת שוא אם ישבע שלא יעבור על לא תעשה שלא להשיבו לאדונו. שאף על פי שמצות מחיית עמלק היא מצות עשה, אבל בנידון דידן המצוה היא רק שלא להשיבו, היינו השבועה היא שב ואל תעשה, וכל שבועה לקיים מצוה על שב ואל תעשה, שחייב על פי תורה שלא לעשות, הוי שבועת שוא.

ולכאורה יש לדקדק בדברי המשך חכמה, הרי ישוב קושיא זו אינו שייך לביאור המשך חכמה, אלא לשיטת הריטב"א בנדרים, ומה כונתו שכתב שלפי זה כו'. ואין לומר, שהכונה, שלפי שיטת הריטב"א יתיישב עוד מקום אחר. דמכל מקום, אין זה שייך לביאור המשך חכמה בריטב"א, וכל דבריו כסולת נקייה. אבל עומק כונתו, דבאמת, הריטב"א אינו מבאר את ההבדל

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

עבד לעמלקי שמצוה לאבדם הם ושללם, ואיך ישיב לו עבד מצרי,
לכן הוי שבועת שוא, ופשוט¹⁰.

[לח - המשך]

עוד טעם מדוע כתוב "את אשר ישא את שמו לשוא"

ויתכן עוד¹¹, דהנה בני נח הוזהרו על שבע מצוות (סנהדרין נו, א),

כמו שאמרו בסנהדרין (נו, א) שהזהרתן היא מיתתן בידי אדם, וכן פסק הרמב"ם (מלכים ט, יד), ולכן בני נח נהרג על הגזל וכן על שאר שבע מצוות, לכן לא אמרו שאסור בשבועה, כיון שגוי העובר על שבועה אינו נהרג, כי לא הוזהרה תורה את הגוי על שבועה, והזהרתם היא מיתתן.

אבל מכל מקום יש להוכיח מהרבה מקומות שבני נח נענשין בידי שמים אם עוברים על שבועתן, כיון שמצאנו את האבות שהשביעו לבני נח, כמו יעקב שהשביע לעשו (בראשית כה, לג), ופרעה ליוסף (סוטה לו, ב), וכיוצא בזה, [ממה שראינו לאבותינו הקדושים אברהם ויצחק שהשביעו לאבימלך מלך פלשתים. ובאברהם כתיב כי שם נשבעו שניהם (בראשית כא, לא), וביצחק כתיב וישבעו איש (כו, לא). משנה למלך, להלן]. ואם לא היו נענשין על שבועה לא היו משביעים אותם, וכן מוכח בירושלמי נזיר (ט, א), שגוי נענש על השבועה, שאמר רבי יונה שגויים אין יכולים להתיר שבועתם אצל חכם, שמע מינא שאסורים בשבועה, וכן האריך להוכיח כך המשנה למלך (מלכים י, ז), שגויים נענשין על שבועה.

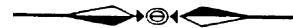
אבל צריך טעם, מדוע באמת נענשין על שבועה, והרי לא הוזהרו על שבועה. ובסנהדרין (נו, ב) אמרו, שלא ענש הכתוב את בני נח אלא על מצוה שהזהיר אותם, וממה שענש בני נח על כישוף (דברים יח, יב), מוכיח הש"ס שגם מוזהר בני נח על כישוף, אם כן תגדל התמיה, איך יתכן שיענש בני נח על שבועה, ולא הוזהר בה, שהרי רק על שבע מצוות הוזהרו.

אבל הטעם בזה, שעל שבועה אין צורך להזהיר, כי היא מצוה שכלית, שכל משכיל מבין שאין לעבור על שבועה, לכן ענש ה' גם בני נח שעובר על שבועה. כי כל עונש שבתורה הוא בגלל שעבר על ההזהרה, שההזהרה היא סיבת העונש, שלפי שהזהיר ועבר על צייו נענש, לכן בן נח נענש על שעבר על שבועה, כי הוא מוזהר שכלית על שבועה, אלא שמכל מקום אינו נהרג בידי אדם ככל שבע מצוות בני נח כשעובר עליהם, שלא הזהיר הכתוב בפירוש, רק בשכל, לכן קל הוא יותר, ואינו נענש בידי אדם אלא בידי שמים.

הריטב"א (על הלכות רב אלפס בנדריים, ה, א בדפי הרי"ף) דנשבע שלא יאכל נבילות הוי שבועת שוא. אף על גב דנשבע לקיים המצוה, לא שייך לזרוזי נפשיה (נדריים ח, א), כיון דהוא שב ואל תעשה. וזה שאמר, כי לא ינקה כו' אף באופן מצוה. ולפי זה אתי שפיר מה דבשמואל-א קפיטול למ"ד (פסוק טו), השבעה לי ואם תסגירני ביד אדוני, ולא נשבע לו, כי אף דבעבד גוי לא שייך לאו דלא תסגיר עבד כו' (דברים כג, טז), בכל זאת כאן היה

אין שב ואל תעשה ובין קום ועשה, אלא כתב שהנשבע שלא לעבור על לאו הוי שבועת שוא. והמשך חכמה מבאר, שההבדל תלוי בשב ואל תעשה, או בקום עשה, לפיכך, בשיטת הריטב"א בלבד לא יתיישב מדוע לא נשבע דוד, דמכל מקום קשה, הא מחיית עמלק היא מצות עשה, והריטב"א איירי בנשבע שלא לאכול נבלה, שהיא לא תעשה. אבל לפי ביאור המשך חכמה, דכונת הריטב"א לחלק בין קום עשה לשב ואל תעשה, ולא לחלק בין מצות עשה ללא תעשה, יתיישב היטב, דאף על פי שמחיית עמלק מצות עשה, כאן איירי בשבועה של שב ואל תעשה, וגם בזה יש לאו דשבועת שוא.

¹⁰ תמצית דבריו: אמרו בנדריים, שמתור להשבע לקיים מצוה, ואין זו שבועת שוא. וכתב הריטב"א, שהנשבע שלא לעבור על לא תעשה הוי שבועת שוא, ומבאר המשך חכמה, דדוקא "לקיים" מצוה בקום ועשה התירה תורה, ולא להשבע שלא לעשות בשב ואל תעשה, וזה שיטת הריטב"א. לכן יש ייתור לשון "את אשר ישא את שמו לשוא", ללמד, שאפילו למצוה, בשב ואל תעשה לא ינקה ה'. ועל פי ביאור זה מתיישב דבר נפלא בנביא, כמבואר במשך חכמה.

[לח]

¹¹ [לח - המשך] עוד טעם יש לומר מדוע כתוב יתור לשון "את אשר ישא את שמו לשוא", דבא הכתוב ללמד, שאפילו גוי שאינו מוזהר על שבועה לא ינקה אם יעבור על שבועה.

דהנה, בני נח לא הוזהרו אלא על שבע מצוות בלבד (סנהדרין נו, א), ולא הוזהרו על שבועת שוא ושבועת שקר, אבל אין מזה ראייה שגוי מותר לעבור על שבועה, כיון שהיא דאמרו שבני נח הוזהרו בשבע מצוות בלבד ולא בשבועת שקר ושוא, כיון שבני נח נהרגין על כל אחת משבע מצוות שלהם,

משך חכמה

פרשת יתרו פסקא לג - לח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכא טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הכתוב אלא אם כן הזהיר, גבי קרא דכי כל התועבות האלה כו' (דברים יח, יב), בכל זאת, לענין שבועה דהאזהרה שכליות, ענש ה' בידי שמים גם שלא הזהיר, וכל מצות שבתורה האזהרה סיבת העונש, שלפי שהזהיר ועבר על ציוויו, נענש. לכן אמר, לא תשא כו' כי לא ינקה ה' את אשר ישא שמו לשוא, יהיה מי שיהיה, אף בן נח שאינו מוזהר, ואת כל מי אשר ישא שמו לשוא לא ינקהו ה', אף על גב דבידי אדם אין נענשין. ודו"ק¹².

ולא הוזהרו על שבועת שוא ושקר, משום דבידי אדם אינן נהרגין על זה, הא בידי שמים נענשין על זה, כדאשכחן באבות שהשיעו לבני נח, כמו יעקב השביע לעשו (בראשית כה, לג), ופרעה ליוסף (סוטה לו, ב), וכיוצא בזה, כי זו היא מצוה שכלית, ויעוין בירושלמי נזיר פרק ט, א אמר רבי יונה עובדי גילולים אין להם היתר חכם וכו', ויעוין במשנה למלך הלכות מלכים (י, ז) שהאריך בזה. והנה, אם כי אמרו בסנהדרין (נו, ב) גבי בני נח שלא ענש

שאני שבועה שהיא הזהרה שכלית, לכן לא ינקה מה', אלא שמכל מקום היא קלה יותר, כיון שלא הזהיר הכתוב בפירוש, ולכן אינו נהרג בידי אדם. ולזה כתוב "את אשר כו'", כלומר כל אשר ישא, אפילו בני נח, לא ינקה.

וכל זה רמז הכתוב בייתור הלשון, שחזר וכתב "את אשר ישא את שמו לשוא", ללמד, שכל אשר ישא את שמו, אפילו בן נח שלא מוזהר, לא ינקה בידי שמים, ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

¹² תמצית דבריו: עוד טעם מדוע כתוב "את אשר ישא את שמו לשוא", דבא ללמד, שאף על פי שבני נח אינם מוזהרים על השבועה - ולכן אין נהרגין עליה, שבני נח נהרגין על שבע מצוות כי הזהרהתם היא מיתתן - מכל מקום, לא ינקה בן נח מעונש בידי שמים. שאף על פי שלא העניש הכתוב אלא אם הזהיר,